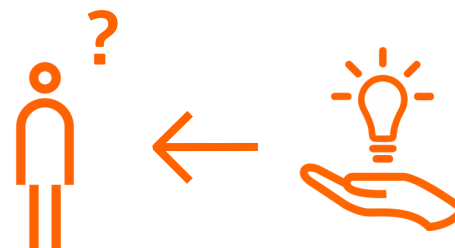

Zakelijke dienstverlener profiteert van meer vraag naar advies

Volume groei zakelijke diensten blijft hoog...

..mede door sterke vraag naar advies.

Advies drijvende kracht achter groei zakelijke dienstverlening

Groei zakelijke diensten blijft op hoog niveau

De aanhoudende vraag naar advisering blijft een drijvende kracht achter de groei in de zakelijke dienstverlening dit jaar. Organisatieadviesbureaus zijn bij uitstek de adviseurs van de dienstverleners, maar ook accountantskantoren, juridische dienstverleners en ingenieursbureaus profiteren van de adviesbehoefte. De adviesvraag komt vooral uit het bedrijfsleven. De terughoudendheid van overheid en zorg bij de inhuur van externe dienstverleners blijft in 2016 bestaan. De nog altijd groeiende bedrijfsactiviteiten (zeker in de bouw, het transport en de groothandel) zorgen voor een brede vraag naar zakelijke diensten. Voor 2016 komt de volumegroei naar verwachting uit op 4,5%. Dit is lager dan afgelopen jaar, waarin de groei van 5,5% de hoogste was sinds 2006.

Specialistische dienstverlening blijft achter bij de rest

Volume groei naar subsector in procenten

	2015	2016F
Zakelijke dienstverlening	5,5	4,5
Specialistisch	3,5	4
Overig	8,2	5

Software & services	7,1	7
---------------------	-----	---

Bron: CBS, ramingen ING Economisch Bureau

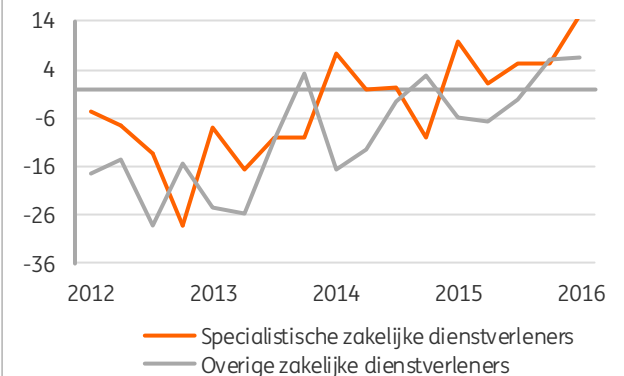
Winstgevendheid herstelt

Zakelijke dienstverleners blijven positief over de ontwikkeling van hun winstgevendheid. In het eerste kwartaal van 2016 gaven opnieuw meer ondernemers aan dat hun winstgevendheid was verbeterd. Dat was het derde kwartaal op rij.

De softwarebranche groeit opnieuw sneller dan de zakelijke dienstverlening als geheel. Veel bedrijven profiteren van de in veel sectoren spelende trend van digitalisering. Softwareontwikkelaars leveren bovendien een bijdrage aan verdere automatisering van processen en ook zit nog altijd groei in cloud dienstverlening.

Positieve lijn winstgevendheid zet door

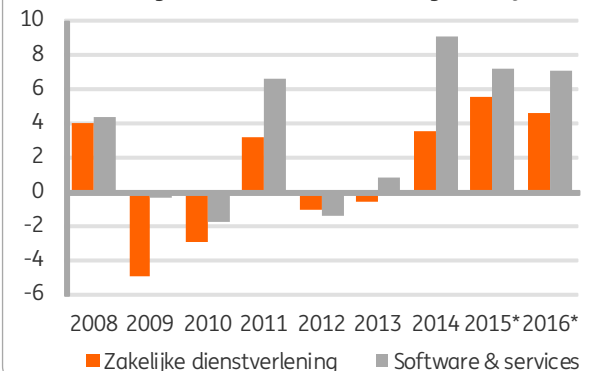
Saldo verbetering - verslechtering winstgevendheid

Bron: CBS

Softwarebranche groeit sneller dan zakelijke dienstverlening

Ontwikkeling volume in % t. o. v. voorgaande jaar

Bron: CBS, * ramingen ING Economisch Bureau

Omzet accountantskantoren stijgt door extra advieswerk

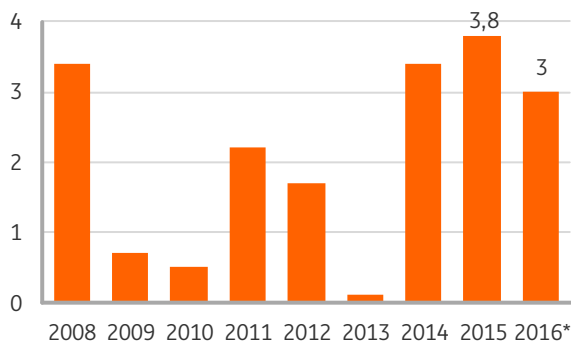
Juridische dienstverleners, accountantskantoren en organisatieadviesbureaus

Omzet juridische dienstverleners blijft groeien

In 2016 groeit de juridische dienstverlening verder. Met 3% omzetgroei doet de sector weinig onder voor 2015 (3,8%). Transactiewerk in de advocatuur profiteert van een door de lage rente aanhoudend sterke markt voor fusies en overnames. Ook arbeidsrechtsspecialisten worden bijvoorbeeld door de veranderde eisen rondom ontslagdossiers veel geraadpleegd. In het zakelijke segment blijft de druk op tarieven bestaan, waarmee de noodzaak tot rationalisering en automatisering van taken groter wordt.

Omzet juridische diensten groeit verder

Ontwikkeling t.o.v. jaar eerder in procenten

Bron: CBS, ramingen ING Economisch Bureau

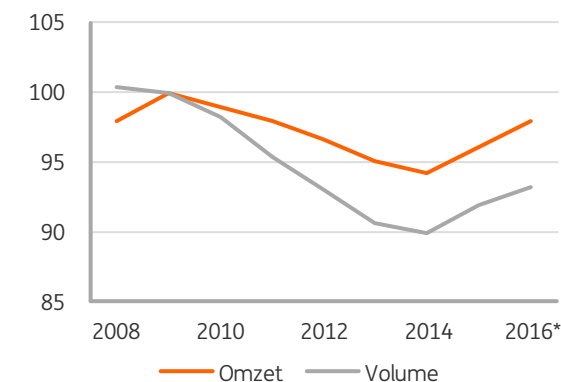
Het notariaat ziet de groei verder afvlakken door de lagere groei van de woningmarkt. De familie en ondernemingspraktijk ontwikkelen zich stabiel. Deurwaarderskantoren blijven verwickeld in felle concurrentie op de incassomarkt en hebben te maken met hoge kosten bij het innen van schulden.

Accountants weten met advies de omzet te laten groeien

Steeds meer accountantskantoren weten hun advieswerk uit te breiden. Waar digitalisering en automatisering vooral de vraag naar boekhouddiensten vermindert, stijgt de vraag naar advies. Dankzij een sterke tweede jaarhelft is de omzet van de accountancybranche in 2015 met 1,9% gestegen. Gecombineerd met de kleine tariefdaling (naar verwachting -0,3%) resulteert een eerste volumestijging sinds 2008. Voor 2016 wordt door de groeiende economie en aantrekkende bedrijvigheid een omzettoename van 2% verwacht. De klantenbasis wordt groter en de advisering kan verder uitgebreid worden. In de controlepraktijk zijn bovendien extra inspanningen nodig vanwege de roulatie van accountantskantoren en verhoging van de kwaliteit van controles.

Accountancy veert op na jarenlange daling

Index 2009=100

Bron: CBS, * ramingen ING Economisch Bureau

Aantal adviesbureaus in acht jaar tijd verdubbeld

Veel meer advieswerk en adviesbureaus

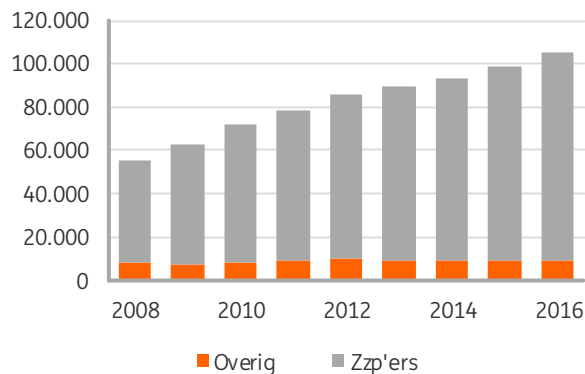
Organisatieadviesbureaus hebben de wind mee. Onzekerheid over en kansen die ontstaan door opkomende technologieën, internationale groeimogelijkheden en duurzaamheid zijn belangrijke onderwerpen die verandering van bedrijven vraagt. Dit stimuleert de vraag naar advies en voor 2016 verwacht ING Economisch Bureau een omzetgroei van 7%. Na zes jaar van kwakkel en krimp, hebben organisatieadviesbureaus zich vorig jaar met een omzettoename van 7,4% krachtig hersteld. Ondertussen blijft het aantal (kleine) spelers op de markt groeien. Begin 2016 waren er bijna 105.000 consultancybedrijven, waarvan 91% zzp'er is. De groei in het aantal bedrijven vult de laatste jaren wel af. In 2015 en 2016 was deze 6%, waar tussen 2007 en 2012 vaak sprake was van dubbelcijferige groei.

Alle kennisintensieve dienstverleners profiteren van groeiende bedrijvigheid

Ook andere kennisintensieve zakelijke dienstverleners presteren weer goed. Zo sloten architectenbureaus 2015 af met een omzetplus van 3,9%. De aangetrokken woningmarkt heeft ook zijn uitwerking op de vraag naar nieuwbouwwoningen. Met ingenieursbureaus gaat het, mede door buitenlandse opdrachten, al iets langer beter. De creatieve zakelijke dienstverleners, zoals design, industrieel ontwerp en fotografie hebben een topjaar gehad met een omzettoename van 10,2%, tekenend voor de aangetrokken bedrijvigheid.

Steeds meer organisatieadviesbureaus

Aantal bedrijven in eerste kwartaal

Bron: CBS

Flexbranche groeit door

Flexbranche en reisbranche

Flexbranche blijft in 2016 groeitopper

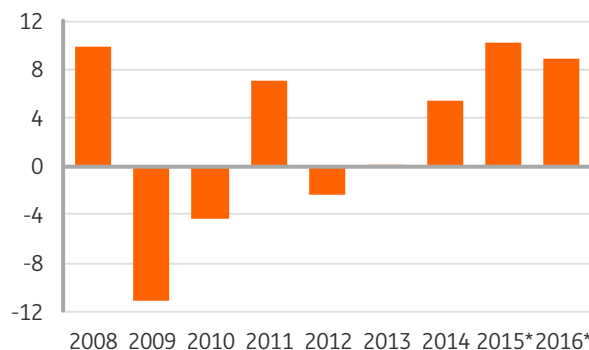
De flexmarkt groeit in 2016 voor het vierde opeenvolgende jaar. De omzet stijgt naar verwachting met 9%. De combinatie van een doorgroeïende economie en internationale onzekerheden stimuleert de vraag naar tijdelijk personeel. De veranderingen voortkomend uit de invoering van de wet werk en zekerheid, zoals het aangepaste ontslagrecht en de transitievergoeding lijken in het MKB te leiden tot meer behoefte aan externe personeelsflexibiliteit. Daar staat tegenover dat sommige organisaties personeel meer aan zich willen binden, zeker daar waar schaarste heerst. De verbeterde (financiële) vooruitzichten van bedrijven maken dit ook mogelijk. De vraag naar wervingsdiensten groeit hierdoor.

Verschillen tussen segmenten beperkt

De sterke omzetgroei in 2015 (10%), heeft in de eerste maanden van 2016 een vervolg gekregen. De ABU cijfers laten zien dat de groei net beneden de dubbele cijfers blijft. De verschillen tussen de segmenten zijn beperkt, waarbij wel opvalt dat voor administratieve beroepen de omzetgroei lager is dan de urengroei. Dit wijst op lagere tarieven en grotere concurrentie in dit segment. In het technische segment nemen tarieven juist toe, doordat dit type personeel schaarser is.

Omzet flexbranche blijft op hoog niveau

In procenten ten opzichte van voorgaande jaar

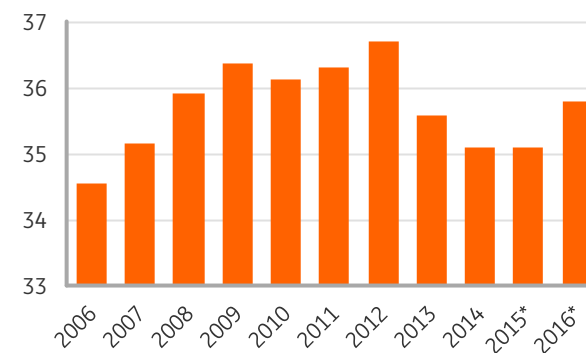
Bron: CBS, * ramingen ING Economisch Bureau

Reisbranche profiteert van groei aantal vakanties

De vakantiemarkt groeit weer nu consumenten meer te besteden hebben. In 2016 neemt het aantal vakanties van Nederlanders naar verwachting met 2% toe tot 35,8 miljoen, waarmee het aantal vakanties nog niet helemaal terug is op het niveau van 2008. De omzet van online travel agencies, reisbureaus en touroperators stijgt flink. In 2015 groeide deze met ruim een vijfde, waarschijnlijk omdat duurdere vakanties zijn geboekt.

Aantal vakanties groeit naar 35,8 miljoen

Vakanties Nederlanders, in miljoenen

Bron: NBTC-NIPO, * ramingen ING Economisch Bureau

Softwarebranche maakt reputatie snelle groei opnieuw waar

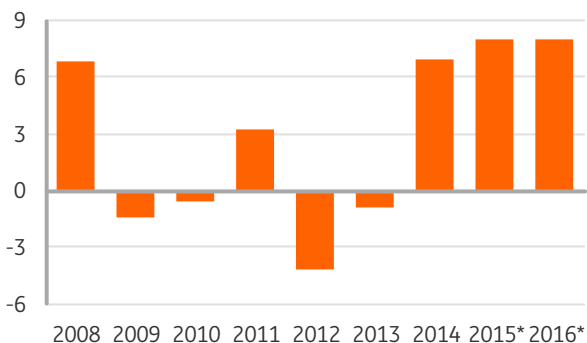
Software en services

Sterke omzetgroei krijgt vervolg in 2016

De reputatie van de softwarebranche als snelle groeier krijgt een vervolg in 2016. De in 2014 ingezette groeifase resulteerde in achtereenvolgens 6,9% en 8,6% omzetgroei. Verschillende ontwikkelingen stuwden de vraag naar software, waarbij de adoptie van de cloud een centrale rol speelt. Software en diensten rondom de (private) cloud (SaaS/PaaS/IaaS) vinden het gretigst aftrek. Niet overal is groei: zogenoemde 'on premise' software, die bij gebruikers op eigen servers en computers draait, boet juist aan belang in. De omzet van de software en services sector neemt in 2016 naar verwachting toe met 8%. Bedrijven blijven investeren in software, ook al omdat software een steeds groter deel vormt van hun producten en diensten.

Snelle omzetgroei hervat vanaf 2014

Ontwikkeling t.o.v. jaar eerder in procenten

Bron: CBS, * ramingen ING Economisch Bureau

Meer weten?

Kijk op ing.nl/kennis en volg ons op [Twitter](https://twitter.com/ingnl)

Of neem contact op met:

Ferdinand Nijboer ING Economisch Bureau
06 518 52971
ferdinand.nijboer@ing.nl

Disclaimer

De informatie in dit rapport geeft de persoonlijke mening weer van de analist(en) en geen enkel deel van de beloning van de analist(en) was, is, of zal direct of indirect gerelateerd zijn aan het opnemen van specifieke aanbevelingen of meningen in dit rapport. De analisten die aan deze publicatie hebben bijgedragen voldoen allen aan de vereisten zoals gesteld door hun nationale toezichthouders aan de uit oefening van hun vak. Deze publicatie is opgesteld namens ING Bank N.V., gevestigd te Amsterdam en slechts bedoeld ter informatie van haar cliënten. ING Bank N.V. is onderdeel van ING Groep N.V. Deze publicatie is geen beleggingsaanbeveling noch een aanbieding of uitnodiging tot koop of verkoop van enig financieel instrument. Deze publicatie is louter informatief en mag niet worden beschouwd als advies. ING Bank N.V. betreft haar informatie van betrouwbaar geachte bronnen en heeft alle mogelijk zorg betracht om er voor te zorgen dat ten tijde van de publicatie de informatie waarop zij haar visie in dit rapport heeft gebaseerd niet onjuist of misleidend is. ING Bank N.V. geeft geen garantie dat de door haar gebruikte informatie accuraat of compleet is. De informatie in dit rapport kan gewijzigd worden zonder enige vorm van aankondiging. ING Bank N.V. noch één of meer van haar directeuren of werknemers aanvaardt enige aansprakelijkheid voor enig direct of indirect verlies of schade voortkomend uit het gebruik van (de inhoud van) deze publicatie alsmede voor druk- en zetfouten in deze publicatie. Auteursrecht en rechten ter bescherming van gegevensbestanden zijn van toepassing op deze publicatie. Overneming van gegevens uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron wordt vermeld. In Nederland is ING Bank N.V. geregistreerd bij en staat onder toezicht van De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten. De tekst is afgesloten op 30 maart 2016.